Samling af Afgørelser

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT
E. TANCHEV
fremsat den 3. maj 2018 [1]

Sag C-51/17

OTP Bank Nyrt.
OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt.
mod
Teréz Ilyés
Emil Kiss

(anmodning om præjudiciel afgørelse indgivet af Fővárosi Ítélőtábla (regional appeldomstol i Budapest, Ungarn))

»Forbrugerbeskyttelse – urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler – kreditaftaler optaget i udenlandsk valuta – nationale lovforanstaltninger truffet for at afhjælpe urimelige kontraktvilkår – artikel 4, stk. 2, i direktiv 93/13/EØF og »affattet klart og forståeligt« – artikel 1, stk. 2, i direktiv 93/13 og »love eller bindende administrative bestemmelser« – nationale domstoles ret til af egen drift at vurdere, om kontraktvilkår er rimelige«

1. Denne præjudicielle forelæggelse fra Fővárosi Ítélőtábla (regional appeldomstol i Budapest, Ungarn) vedrører endnu en tvist [2] som opfølgning på Domstolens dom af 30. april 2014 i Kásler-sagen og Káslerné Rábai-sagen (herefter »Kásler-sagen«) [3], der omhandlede spørgsmålet om, hvorvidt bestemmelser i forbrugerkreditaftaler i Ungarn, som var optaget i udenlandsk valuta, og navnlig schweiziske franc, var forenelige med EU-retten.

2. I denne dom udtalte Domstolen sig om betydningen af »aftalens hovedgenstand« som omhandlet i artikel 4, stk. 2, i Rådets direktiv 93/13/EØF om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler [4]. Det var dernæst Kúria (øverste domstol, Ungarn), dvs. den forelæggende ret i den pågældende sag, som skulle afgøre, om de kontraktvilkår, der var tale om i sagen, i princippet ikke var omfattet af den beskyttelse, der er fastsat i direktiv 93/13. Samtidig opstillede Domstolen kriterier, som Kúria skulle lægge til grund for at afgøre, om de pågældende bestemmelser var »affattet klart og forståeligt«, hvilket ligeledes i henhold til artikel 4, stk. 2, i direktiv 93/13 udgør en undtagelse fra denne udelukkelse.

3. I det væsentlige har sagsøgerne i første instans i hovedsagen, Téréz Ilyés og Emil Kiss (herefter »sagsøgerne«), anfægtet den afhjælpningsordning, som den ungarske lovgiver indførte i lyset af Domstolens dom i Kásler-sagen, og den efterfølgende dom afsagt af Kúria, idet de har gjort gældende, at denne ordning medfører, at kursrisikoen påhviler forbrugerne under omstændigheder, som fører til overtrædelse af de krav om gennemsigtighed, der blev indført ved direktiv 93/13.

1 – Originalsprog: engelsk.

2 – Jf. også f.eks. dommen i Sziber (C-483/16), der afventes. Generaladvokat Wahls forslag til afgørelse blev fremsat den 16.1.2018, EU:C:2018:9.

3 – C-26/13, EU:C:2014:282.

4 – Direktiv af 5.4.1993 (EFT 1993, L 95, s. 29) (herefter »direktiv 93/13«).

I. Relevante retsforskrifter

A. EU-retten

4. Artikel 1, stk. 2, i direktiv 93/13 bestemmer:

»Kontraktvilkår, som afspejler love eller bindende administrative bestemmelser samt bestemmelser eller principper i internationale konventioner, som medlemsstaterne eller Fællesskabet er part i, bl.a. på transportområdet, er ikke underlagt dette direktivs bestemmelser.«

5. Artikel 3, stk. 1, i direktiv 93/13 bestemmer:

»Et kontraktvilkår, der ikke har været genstand for individuel forhandling, anses for urimeligt, hvis det til trods for kravene om god tro bevirker en betydelig skævhed i parternes rettigheder og forpligtelser ifølge aftalen til skade for forbrugeren.«

6. Artikel 4 i direktiv 93/13 bestemmer:

»1. Det vurderes, om et kontraktvilkår er urimeligt, under hensyn til hvilken type varer eller tjenesteydelser aftalen omfatter, og ved på tidspunktet for aftalens indgåelse at tage hensyn til alle omstændighederne i forbindelse med dens indgåelse samt til alle andre vilkår i aftalen eller i en anden aftale, som hænger sammen med denne, jf. dog artikel 7.

2. Vurderingen af, om kontraktvilkårene er urimelige, omfatter hverken definitionen af aftalens hovedgenstand eller overensstemmelsen mellem pris og varer eller mellem tjenesteydelser og betalingen herfor, for så vidt disse vilkår er affattet klart og forståeligt.«

7. I henhold til artikel 3, stk. 3, i direktiv 93/13 indeholder bilaget til direktiv 93/13 en vejledende og ikke-udtømmende liste over de kontraktvilkår, der kan betegnes som urimelige. Punkt 1, litra i), i bilaget henviser til:

»Kontraktvilkår, hvis formål eller virkning er følgende:

[…] bindende for forbrugeren at fastslå, at denne har accepteret vilkår, som han rent faktisk ikke har haft mulighed for at stifte bekendtskab med inden aftalens indgåelse.«

8. Artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 bestemmer:

»Medlemsstaterne fastsætter, at urimelige kontraktvilkår i en aftale, som en erhvervsdrivende har indgået med en forbruger, i henhold til deres nationale lovgivning ikke binder forbrugeren, og at aftalen forbliver bindende for parterne på i øvrigt samme vilkår, hvis den kan opretholdes uden de urimelige kontraktvilkår.«

9. Artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13 bestemmer:

»Medlemsstaterne sikrer, at der i forbrugernes og konkurrenternes interesse findes egnede og effektive midler til at bringe anvendelsen af urimelige kontraktvilkår i aftaler, der indgås mellem forbrugere og en erhvervsdrivende, til ophør.«

B. Ungarsk ret

1. Lov a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII törvény (lov nr. CXII af 1996 om kredit- og finansieringsinstitutter, herefter »Hpt«)

10. § 203 i Hpt fastsætter:

»1. Finansieringsinstituttet skal på en klar og forståelig måde underrette både sine nuværende og potentielle kunder om betingelserne for at benytte de tjenesteydelser, de leverer, og ændringer i disse betingelser […].

6. I tilfælde af aftaler, der er indgået med detailkunder om lån i udenlandsk valuta, eller som indeholder en option på køb af fast ejendom, skal finansieringsinstituttet over for kunden redegøre for den risiko, han bærer i kontraktforholdet, og kunden skal med sin underskrift bekræfte, at han er vidende herom.«

2. Lov DH1

11. § 1, stk. 1, i A Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvény (lov nr. XXXVIII af 2014 om afgørelse af visse spørgsmål i tilknytning til afgørelse truffet af Kúria med henblik på ensretning af retten vedrørende låneaftaler indgået mellem kreditinstitutter og forbrugere, herefter »lov DH1«) bestemmer følgende:

»[Denne lov finder anvendelse] på låneaftaler indgået med forbrugere i perioden [fra den] 1. maj 2004 og [indtil] datoen for denne lovs ikrafttræden. Ved anvendelsen af denne lov omfatter begrebet »låneaftale indgået med en forbruger« enhver kredit- eller låneaftale eller leasingaftale baseret på en udenlandsk valuta (knyttet til eller optaget i udenlandsk valuta og tilbagebetalt i forint) eller forint, der er indgået mellem et finansielt institut og en forbruger, hvis den omfatter generelle kontraktvilkår eller et kontraktvilkår, der ikke er blevet individuelt forhandlet, og indeholder et vilkår, der følger af § 3, stk. 1, eller § 4, stk. 1.«

12. § 3 i lov DH1 bestemmer:

»1. Et vilkår i en låneaftale indgået med en forbruger, hvorefter kreditinstituttet beslutter, at det er købskursen, der finder anvendelse ved frigivelse af midler beregnet til erhvervelse af den ejendom, der er genstand for låneaftalen eller leasingaftalen, er ugyldigt – medmindre der er tale om et individuelt forhandlet aftalevilkår – når det er salgskursen eller enhver anden vekselkurs, der er forskellig fra den kurs, der er fastsat ved frigivelsen af midlerne, der finder anvendelse ved tilbagebetaling.

2. Det vilkår, der i henhold til stk. 1 er ugyldigt, erstattes […] med en bestemmelse om anvendelse af den officielle vekselkurs fastsat af Ungarns nationalbank for den pågældende valuta, både i forbindelse med udbetaling af midlerne og ved tilbagebetaling (herunder betaling af afdrag og alle omkostninger og provisioner fastsat i udenlandsk valuta).

[…]

5. Finansieringsinstituttet skal foretage opgørelsen med forbrugeren efter bestemmelserne i en særlov.«

3. Lov DH3

13. § 3, stk. 1, i Az egyes fogyasztói kölcsönszerződések devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló 2014. évi LXXVII. törvény (lov nr. LXXVII af 2014 om løsning af spørgsmål i tilknytning til ændring af den valuta, i hvilken visse låneaftaler er indgået, og reglerne om renter, herefter »lov DH3«) bestemmer:

»En låneaftale indgået med en forbruger ændres med føje i henhold til denne lovs bestemmelser.«

14. § 10 i lov DH3 bestemmer:

»Det kreditinstitut, der er fordringshaver i forbindelse med en realkreditaftale indgået med en forbruger i udenlandsk valuta eller baseret på en udenlandsk valuta, er frem til sidste frist for opfyldelse af opgørelsesforpligtelsen i henhold til [lov DH2] forpligtet til at omregne hele den eksisterende gæld på grundlag af realkreditaftalen i udenlandsk valuta eller baseret på en udenlandsk valuta, eller som er resultatet af en sådan aftale, sådan som den er udarbejdet på grundlag af opgørelsen foretaget i henhold til [lov DH2] – herunder renter, omkostninger eller provisioner, der er faktureret i udenlandsk valuta – til et lån i forint, og skal vælge den af de to værdier, der er mest gunstig for forbrugeren på referencedatoen, og som udgøres af:

a) gennemsnittet af de valutakurser, som Ungarns nationalbank officielt havde fastsat i perioden mellem den 16. juni 2014 og den 7. november 2014, eller

b) den valutakurs, som Ungarns nationalbank officielt havde fastsat den 7. november 2014.«

II. Faktiske omstændigheder, retsforhandlinger og de præjudicielle spørgsmål

15. Sagsøgerne indgik den 15. februar 2008 en aftale om et lån optaget i schweiziske franc til en rente på 1,9% med ELLA Első Lakáshitel Kereskedelmi Bank Zrt. Den 1. november 2016 blev lånet overført fra en mellemmand til OTP Bank Nyrt., som herefter overførte det til OTP Faktoring Követléskezelő Zrt. (de sagsøgte i første instans, herefter »de sagsøgte«).

16. Ifølge aftalen skulle kreditor udbetale højst 30 075 000 HUF, der omfattede et udbetalingsgebyr på 75 000 HUF, og som på tidspunktet for aftalens indgåelse svarede til 212 831 CHF.

17. I overensstemmelse med aftalen konverterede kreditor lånet, som blev udbetalt i forint, til schweiziske franc ved hjælp af sin egen købskurs på tidspunktet for udbetalingen. Derimod fastsatte kreditor det månedlige afdrag, som skulle betales i forint, ved hjælp af sin egen salgskurs. Kreditor kunne også ensidigt ændre de nominelle renter og administrationsomkostningerne, men aftalen indeholdt ingen bestemmelse, hvorefter sagsøgerne ensidigt kunne ændre registreringsvalutaen.

18. Ifølge den del af aftalen, der henhørte under overskriften »Erklæring om oplysning om risikoen«, var det fastsat, at »[debitor] erklærer […] for så vidt angår risiciene ved lånet, at han er bekendt med og forstår de nærmere detaljer vedrørende dette punkt, som kreditor har tilvejebragt, samt at han er bevidst om risikoen ved at optage et lån i fremmed valuta, som han bærer på egen hånd. For så vidt angår kursrisikoen er han navnlig opmærksom på, at ugunstige ændringer i løbet af aftalens løbetid i vekselkursen for forint over for kursen for schweiziske franc (dvs. såfremt forinten devaluerer i forhold til den lovbestemte vekselkurs på tidspunktet for udbetalingen) kan medføre en betragtelig stigning i modværdien af afdragene, som er fastlagt i fremmed valuta og skal betales i forint. Idet debitor undertegner nærværende aftale, bekræfter han, at han er bekendt med, at de økonomiske

konsekvenser af denne risiko påhviler ham i deres helhed. Han erklærer desuden, at han nøje har vurderet de mulige virkninger af kursrisikoen, at han accepterer dem, og at han har overvejet risikoen i forhold til sin solvens og sin økonomiske situation, samt at han ikke kan fremsætte krav mod banken som følge af kursrisikoen.«

19. Sagsøgerne anlagde sag mod de sagsøgte den 16. maj 2013 med påstand om, at lånet blev erklæret ugyldigt, og at aftalen blev betragtet som gyldig, men som om den var indgået som et lån optaget i forint.

20. Retten i første instans gav medhold i denne påstand ved dom af 11. marts 2016 og fastslog bl.a., at kontraktvilkåret vedrørende forpligtelsen til at bære kursrisikoen for så vidt angik aftalens hovedgenstand, hverken var klart eller forståeligt.

21. Den første sagsøgte iværksatte appel til prøvelse af dommen i første instans med påstand om ændring af denne dom og om frifindelse.

22. Lov DH1 og lov DH2 blev sammen med lov DH3 vedtaget af den ungarske lovgiver, efter at sagsøgerne havde anlagt sag den 16. maj 2013, men mens denne tvist var under behandling ved de ungarske domstole. Det fremgår af forelæggelsesafgørelsen, at lov DH1, der trådte i kraft den 26. juli 2014, er baseret på Kúrias afgørelse nr. 2/2014 [5] (som er bindende for de ungarske domstole), og som blev afsagt på baggrund af Domstolens dom i Kásler-sagen [6].

23. Ifølge den forelæggende ret finder § 1, stk. 1, og § 3 i lov DH1 anvendelse på den omtvistede aftale.

24. I henhold til § 3, stk. 1, i lov DH1 er klausuler i forbrugeraftaler ugyldige, hvis købskursen i en udenlandsk valuta finder anvendelse ved udbetalingen af et lån, mens salgskursen finder anvendelse med henblik på lånets tilbagebetaling. I henhold til § 3, stk. 2, i lov DH1 erstattes en klausul, der i henhold til § 3, stk. 1, er ugyldig – i princippet – med en bestemmelse om anvendelse af den officielle vekselkurs fastsat af Magyar Nemzeti Bank (Ungarns nationalbank) for den pågældende valuta i forbindelse med både udbetaling og tilbagebetaling.

25. Det fremgår endvidere af forelæggelsesafgørelsen, at lovgiver ved lov DH2 af 2014 pålagde finansieringsinstitutterne at foretage en opgørelse over de beløb, som forbrugerne har betalt for meget som følge af urimelige kontraktvilkår. Lov DH3 af 2014 ophørte med at godtage aftaler om lån optaget i fremmed valuta med pant i fast ejendom, konverterede forbrugernes gæld (herunder gælden i hovedsagen) til forint og ændrede indholdet af retsforholdene i andre henseender.

26. Endelig fastslås det i forelæggelsesafgørelsen, at forbrugeren ifølge lov DH1 og lov DH3 fortsat skulle bære kursrisikoen, såvel med tilbagevirkende kraft (ex tunc) som med virkning fremover (ex nunc).

5 – Magyar Közlöny 2014/91, s. 10975.

6 – Dom af 30.4.2014 (C-26/13, EU:C:2014:282). Jf. også lov DH2, A [Kúriának a] pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben rögzített elszámolás szabályairól és egyes egyéb rendelkezésekről szóló 2014. évi XL. törvény (lov nr. XL af 2014 om de regler, der finder anvendelse på den opgørelse, der er omhandlet i lov nr. XXXVIII af 2014 om afgørelse af visse spørgsmål i tilknytning til afgørelse truffet af Kúria med henblik på ensretning af retten vedrørende låneaftaler indgået mellem kreditinstitutter og forbrugerne og vedrørende en række andre bestemmelser).

27. Hvad angår dommen afsagt af Kúria[7] i sag nr. 2/2014 er den ifølge forelæggelsesafgørelsen stadig gældende uanset vedtagelsen af DH-lovene, og denne dom fastslår følgende:

»1 Et vilkår i en aftale om lån optaget i fremmed valuta indgået med en forbruger, hvorefter kursrisikoen i sin helhed påhviler forbrugeren – som modydelse for en mere favorabel rente – er et kontraktvilkår, som vedrører hovedgenstanden, hvis urimelige karakter som hovedregel ikke kan efterprøves. Dette vilkår kan kun prøves og erklæres urimeligt, hvis dets indhold hverken var klart eller forståeligt for en gennemsnitsforbruger, der er almindeligt oplyst, rimeligt opmærksom og velunderrettet (herefter »forbrugeren«), på tidspunktet for aftalens indgåelse og i betragtning af aftalens affattelse og de fra finansieringsinstituttet modtagne oplysninger. Kontraktvilkår vedrørende kursrisiko er urimelige, og aftalen er dermed helt eller delvist ugyldig, når forbrugeren på grund af den utilstrækkelige karakter af de oplysninger, han har modtaget fra finansieringsinstituttet, eller idet disse oplysninger er modtaget for sent, har grund til at tro, at kursrisikoen ikke er reel, eller at den påhviler ham i begrænset omfang.«

28. På baggrund af ovenstående har Fővárosi Ítélőtábla (regional appeldomstol i Budapest) udsat sagen og den 17. januar 2017 forelagt Domstolen følgende spørgsmål til præjudiciel afgørelse:

»1) Skal et kontraktvilkår, hvorefter kursrisikoen påhviler forbrugeren, og der – som følge af fjernelsen af et urimeligt kontraktvilkår, som fastsatte [et købs-salgs-spænd] samt forpligtelsen til at bære den deraf følgende kursrisiko – er blevet indføjet i aftalen ex tunc som følge af lovgivers indgriben, der udspringer af retssager om ugyldighed, der har påvirket et stort antal aftaler, anses for at være et vilkår, som ikke har været genstand for individuel forhandling som omhandlet i […] artikel 3, stk. 1, [i direktiv 93/13], og som derfor er omfattet af [direktiv 93/13's] anvendelsesområde?

2) Hvis det kontraktvilkår, hvorefter kursrisikoen påhviler forbrugeren, er omfattet af [direktiv 93/13's] anvendelsesområde, skal undtagelsen i […] artikel 1, stk. 2, [i direktiv 93/13] da fortolkes således, at den også gør sig gældende for et kontraktvilkår, som er i overensstemmelse med [bindende] love som omhandlet i præmis 2[5] i Domstolens dom RWE Vertrieb AG (C-92/11), der er blevet vedtaget eller er trådt i kraft efter aftalens indgåelse? Skal anvendelsesområdet for nævnte undtagelse ligeledes omfatte et kontraktvilkår, som er blevet indføjet i aftalen ex tunc efter aftalens indgåelse som følge af en lov, der afhjælper den ugyldighed, som udspringer af den urimelige karakter af et kontraktvilkår, der forhindrer, at aftalen opfyldes?

3) Såfremt der i overensstemmelse med svarene på de foregående spørgsmål kan foretages en undersøgelse af den urimelige karakter af det kontraktvilkår, hvorefter kursrisikoen påhviler forbrugeren, skal kravet om en klar og forståelig affattelse, som […] artikel 4, stk. 2, [i direktiv 93/13] henviser til, da fortolkes således, at dette krav også er opfyldt, når pligten til at afgive lovbestemte og nødvendigvis generelt affattede oplysninger er opfyldt på de vilkår, der er beskrevet under de faktiske omstændigheder, eller skal der ligeledes fremlægges oplysninger om risikoen for forbrugeren, som finansieringsinstituttet er bekendt med, eller som det kan have adgang til på tidspunktet for aftalens indgåelse?

4) Er den omstændighed, at kontraktvilkårene vedrørende muligheden for ensidig ændring og [købs-salgs-spændet] – som flere år senere viste sig at være urimelige – på tidspunktet for aftalens indgåelse indgik i aftalen sammen med vilkåret vedrørende placering af kursrisikoen, relevant for så vidt angår kravet om klarhed og gennemsigtighed og det i stk. 1, litra i), i bilaget til [direktiv 93/13] fastsatte, med henblik på fortolkningen af […] artikel 4, stk. 1, [i direktiv 93/13], således at forbrugeren, som kumulativ virkning af disse vilkår, reelt på ingen måde kunne forudse, hvordan hverken betalingsforpligtelserne eller ordningen for ændring af disse forpligtelser ville udvikle sig efterfølgende?

7 – Jf. fodnote 5 ovenfor.

5) Hvis den nationale ret erklærer, at det kontraktvilkår, hvorefter kursrisikoen påhviler forbrugeren, er urimeligt, er den da forpligtet til af egen drift – i forbindelse med fastlæggelsen af retsvirkningerne i overensstemmelse med national lovgivning – også at tage højde for den urimelige karakter af de øvrige kontraktvilkår, som ikke er blevet påberåbt af sagsøgerne i deres søgsmål, idet den respekterer parternes ret til at fremsætte bemærkninger i den kontradiktoriske procedure? Finder officialmaksimen som omhandlet i Domstolens praksis ligeledes anvendelse, hvis sagsøgeren er en forbruger, eller udelukker dispositionsmaksimen i betragtning af den rolle, som den spiller i sagen som helhed, og sagens nærmere omstændigheder i givet fald, at retten foretager en undersøgelse af egen drift?«

29. Der er indgivet skriftlige indlæg af sagsøgerne, de sagsøgte, den ungarske og den polske regering samt af Europa-Kommissionen. Alle med undtagelse af den polske regering deltog i retsmødet, der fandt sted den 22. februar 2018.

III. Bedømmelse

A. Indledende bemærkninger

1. Forelæggelsesafgørelsens formalitet

30. De sagsøgte i hovedsagen har anfægtet forelæggelsesafgørelsens formalitet med den begrundelse, at de første fire præjudicielle spørgsmål er af hypotetisk karakter og ikke har nogen forbindelse med de faktiske omstændigheder i hovedsagen, og at det femte spørgsmål er acte claire.

31. De sætter navnlig spørgsmålstegn ved fortolkningen af de DH-love, der er anført i forelæggelsesafgørelsen, og har f.eks. hævdet, at lov DH1 ikke har noget at gøre med placering af kursrisikoen, og at lov DH3 ikke indeholder en bestemmelse, der i aftalen indfører en forpligtelse for forbrugeren til at bære denne risiko [8]. Lov DH3 har snarere fjernet kursrisikoen for lån optaget i fremmed valuta ved at omlægge dem til lån optaget i forint med virkning fremover (som ifølge de sagsøgte er fra den 1. februar 2015 og med virkning ex nunc) og ikke med tilbagevirkende kraft (ex tunc). De har gjort gældende, at da hverken DH-lovene eller Kúrias afgørelse nr. 2/2014 har ændret den bestemmelse, som er relevant for valutakursrisikoen, er de præjudicielle spørgsmål af hypotetisk karakter, og den fortolkning, som Fővárosi Ítélőtábla (regional appeldomstol i Budapest) har anmodet om, har ingen forbindelse med de faktiske omstændigheder i hovedsagen.

32. Jeg er imidlertid ikke enig i, at forelæggelsesafgørelsen skal afvises. Det er dog nødvendigt at foretage visse præciseringer med hensyn til det fjerde spørgsmål.

33. Artikel 267 TEUF er baseret på en klar adskillelse mellem de nationale domstoles og Domstolens funktioner, og det er alene den nationale ret, der har kompetence til at fastlægge og vurdere hovedsagens faktiske omstændigheder og til at fortolke og anvende den nationale lovgivning [9]. Jeg er derfor tilbøjelig til at lægge de i sagsakterne indeholdte anfægtelser af medlemsstatens lovgivning, som den fremgår af forelæggelsesafgørelsen, til side [10].

8 – Den ungarske regering har også anfægtet den fortolkning af DH-lovene, der er anført i forelæggelsesafgørelsen, men har ikke argumenteret for, at sagen skal afvises. Kommissionen har anført, at det er uklart, om forelæggelsesafgørelsen omhandler lov DH1 eller lov DH3.

9 – Jf. i forbindelse med urimelige kontraktvilkår i låneaftaler dom af 14.3.2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, præmis 34 og den deri nævnte retspraksis).

10 – Jf. endvidere i denne forbindelse mit forslag til afgørelse Egenberger (C-414/16, EU:C:2017:851, punkt 61-65).

34. Det tilkommer ligeledes udelukkende den nationale ret, som tvisten er indbragt for, og som har ansvaret for den retsafgørelse, der skal træffes, på grundlag af omstændighederne i den konkrete sag at vurdere såvel nødvendigheden som relevansen af de spørgsmål, den forelægger Domstolen. Når de stillede spørgsmål vedrører fortolkningen af EU-retten, er Domstolen derfor principielt forpligtet til at træffe afgørelse herom [11].

35. Domstolen kan således kun afvise en anmodning om præjudiciel afgørelse fra en national ret, såfremt det klart fremgår, at den ønskede fortolkning af EU-retten savner enhver forbindelse med realiteten i hovedsagen eller dennes genstand, når problemet er af hypotetisk karakter, eller når Domstolen ikke råder over de faktiske og retlige oplysninger, som er nødvendige for, at den kan foretage en saglig korrekt besvarelse af de stillede spørgsmål [12].

36. Med undtagelse af det fjerde spørgsmål indeholder forelæggelsesafgørelsen en begrundet analyse af de aspekter af EU-retten, som den forelæggende ret finder relevante for tvisten [13], således at det er muligt at sammenfatte de retlige spørgsmål, der kræver fortolkning, uanset den manglende enighed om betydningen og konsekvenserne af lov DH1 og lov DH3. Desuden kan grundlaget for uenigheden mellem parterne let udledes af sagsakterne.

37. Den forelæggende ret ønsker oplyst, hvordan bekendtgørelsen af lov DH1 og lov DH3 – der, som allerede anført, fandt sted i løbet af tvisten i hovedsagen – påvirker sagsøgernes krav.

38. De sagsøgte har bl.a. bestridt, at kursrisikoen rent faktisk overføres fra långiver til låntager ved lov DH1 og lov DH3, har modsat sig enhver fortolkning af disse love, som ville føre til virkninger med tilbagevirkende kraft, og har gjort gældende, at der ikke har været nogen mangler i overholdelsen af kravet om »klar og forståelig« affattelse ifølge artikel 4, stk. 2, i direktiv 93/13.

39. Sagsøgerne har imidlertid gjort gældende, at sidstnævnte krav ikke blev opfyldt, at den afhjælpningsordning, der følger af lov DH1 og lov DH3, medfører, at de i deres egenskab af forbrugere har fået pålagt en kursrisiko, og at den kurs, som efter deres opfattelse er blevet pålagt ved et lovindgreb, er væsentligt højere end den kurs, der var gældende på tidspunktet for aftalens indgåelse i 2008. De har i denne forbindelse gjort en tilsidesættelse af gennemsigtighedsprincippet gældende. Det giver forbrugere en EU-retlig beskyttelse i henhold til artikel 4, stk. 2, sidste punktum, i direktiv 93/13, sammenholdt med artikel 3 og 5 i direktiv 93/13 og bilaget hertil [14]. I denne forbindelse har sagsøgerne gjort en overtrædelse af ækvivalensprincippet og effektivitetsprincippet gældende, og har yderligere rejst spørgsmål om, hvorvidt der har været tale om en tilsidesættelse af artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13.

40. Jeg tøver derfor ikke med at fastslå, at forelæggelsesafgørelsen kan antages til realitetsbehandling med hensyn til spørgsmål 1-3 og 5.

41. Med hensyn til det fjerde spørgsmål omhandler det artikel 4, stk. 1, i direktiv 93/13, der omfatter problemstillinger, som går videre end kravene om gennemsigtighed, og indbefatter andre former for urimelighed. Der er imidlertid ikke i sagsøgerens skriftlige indlæg fremført argumenter vedrørende relevansen af artikel 4, stk. 1, for hovedsagen, og heller ikke i forelæggelsesafgørelsen henvises der, i et afsnit med overskriften »Baggrund for forelæggelsen af det præjudicielle spørgsmål«, til artikel 4, stk. 1, i direktiv 93/13.

11 – Aziz-dommen, jf. fodnote 9 ovenfor. Jf. også dom af 20.9.2017, Andriciuc (C-186/16, EU:C:2017:703, præmis 19 og 20).

12 – Dom af 14.3.2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, præmis 35 og den deri nævnte retspraksis).

13 – Jf. generaladvokat Jääskinens forslag til afgørelse Banif Plus Bank (C-312/14, EU:C:2015:621).

14 – Jf. f.eks. dom af 26.2.2015, Matei (C-143/13, EU:C:2015:127, præmis 73 og 74).

42. Med hensyn til stridspunkterne mellem parterne i hovedsagen har sagsøgerne i deres skriftlige indlæg udtrykkeligt understreget, at de – i modsætning til det problem, Domstolen for nylig har behandlet i Andriciuc-sagen [15] – har støttet deres sag om misbrug på manglende klare og forståelige oplysninger som påkrævet i henhold til § 203, stk. 6 og 7, i Hpt. Endvidere vedrører de dele af Domstolens retspraksis, som sagsøgerne har påberåbt sig, enten gennemsigtighedsprincippet i henhold til artikel 4, stk. 2, i direktiv 93/13 [16] eller artikel 6 og ækvivalens- og effektivitetsprincippet [17] eller en kombination af disse to [18].

43. Som nævnt ovenfor har de sagsøgte bestridt formaliteten af det fjerde spørgsmål med den begrundelse, at det er af hypotetisk karakter. Jeg er dog af den opfattelse, at Domstolen – i det omfang den ved det fjerde spørgsmål er blevet anmodet om at tage stilling til rimeligheden af at opretholde kursrisikoen for forbrugeren ud over rammerne for vurdering af overholdelsen af gennemsigtighedsprincippet – ikke råder over de faktiske og retlige oplysninger, som er nødvendige for at besvare det [19].

44. Det fjerde spørgsmål må derfor enten afvises eller læses som et spørgsmål om, hvordan en lovgivning, der vedtages mange år efter indgåelsen af en aftale (en udvikling, som den nationale forelæggende ret anser for at være uforudseelig fra et forbrugerperspektiv), indvirker på de forpligtelser til gennemsigtighed, som påhviler de sagsøgte i henhold til artikel 4, stk. 2, i direktiv 93/13.

2. Centrale spørgsmål

45. Hovedspørgsmålet i forelæggelsesafgørelsen er, hvorvidt den afhjælpningsordning, som følger af lov DH1 og lov DH3 i form af foranstaltninger, der er iværksat af den ungarske lovgiver efter Domstolens afgørelse i Kásler-sagen og Kúrias dom i afgørelse nr. 2/2014 [20], kan prøves i henhold til EU-retten og er i overensstemmelse med den.

46. Her er det vigtigt at minde om, at Domstolens domme har umiddelbar virkning og derfor finder anvendelse fra datoen for ikrafttrædelsen af den fortolkede foranstaltning [21] og derfor skal anvendes på retsforhold, der blev stiftet og bestod, før dommen vedrørende fortolkningsanmodningen blev afsagt, forudsat at betingelserne for at anlægge sag ved de domstole, der har kompetence i sager om anvendelse af den nævnte regel, i øvrigt er opfyldt [22].

47. Endvidere kan Domstolen kun under helt særlige omstændigheder af retssikkerhedsmæssige hensyn finde anledning til at begrænse den tidsmæssige virkning af en af sine domme [23]. Domstolen fastsatte ikke en sådan begrænsning af den tidsmæssige virkning af sin dom i Kásler-sagen, og de nationale domstole er udelukket fra at gøre det [24].

15 – Dom af 20.9.2017, Andriciuc (C-186/16, EU:C:2017:703).

16 – Dvs. dom af 23.4.2015, Van Hove (C-96/14, EU:C:2015:262).

17 – Dom af 14.3.2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, præmis 50). Sagsøgeren henviser også i sine skriftlige indlæg til dom af 14.6.2012, Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349, præmis 39 og 53). Førstnævnte omhandler forbrugernes svagere stilling over for de erhvervsdrivende, og sidstnævnte vedrører effektivitetsprincippet.

18 – Domme af 30.4.2014, Kásler (C-26/13, EU:C:2014:282), og af 21.12.2016, Gutiérrez Naranjo m.fl. (C-154/15, C-307/15 og C-308/15, EU:C:2016:980).

19 – Jf. f.eks. dom af 14.3.2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, præmis 35 og den deri nævnte retspraksis).

20 – Jf. fodnote 5 ovenfor.

21 – Jf. f.eks. dom af 29.10.2015, BBVA (C-8/14, EU:C:2015:731, præmis 22). Jf. ligeledes generaladvokat Szpunars forslag til afgørelse (EU:C:2015:321, punkt 34).

22 – F.eks. dom af 21.3.2013, RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180, præmis 58 og den deri nævnte retspraksis).

23 – Ibidem, præmis 59 og den deri nævnte retspraksis. De berørte skal have været i god tro, og der er risiko for alvorlige vanskeligheder.

24 – Jf. f.eks. dom af 21.12.2016, Gutiérrez Naranjo m.fl. (C-154/15, C-307/15 og C-308/15, EU:C:2016:980, præmis 70-73).

48. Dette betyder, at den fortolkning af artikel 4, stk. 2, i direktiv 93/13, som Domstolen anlagde i Kásler-dommen den 30. april 2014, og også af andre bestemmelser i direktiv 93/13, der var relevante i den pågældende sag (dvs. artikel 3 og 5 samt artikel 6, stk. 1, og artikel 7), gælder for kontraktvilkår, som allerede bestod på datoen for ikrafttrædelsen af direktiv 93/13, dvs. den 31. december 1994[25]. Når det er sagt, er gennemførelsen af artikel 4, stk. 2, i direktiv 93/13 på nationalt plan dog genstand for rimelige overgangsfrister, som fastsættes i medlemsstaternes lovgivning[26] og i medlemsstaternes andre gennemførelsesbestemmelser, forudsat at disse love overholder principperne om effektivitet og ækvivalens[27].

49. I forbindelse med direktiv 93/13 er artikel 6 og 7 også relevante for de afhjælpningsforpligtelser, der er pålagt medlemsstaterne, idet Domstolen f.eks. i Kásler-dommen har fastslået, at artikel 7, stk. 1, forpligter medlemsstaterne til at sørge for at fastsætte egnede og effektive midler »til at bringe anvendelsen af urimelige kontraktvilkår i aftaler, der indgås mellem forbrugere og en erhvervsdrivende, til ophør«[28], og artikel 7 er endvidere udformet, så den sikrer afhjælpende foranstaltninger til at forhindre tilsidesættelser af direktiv 93/13[29]. Det er også vigtigt at gøre opmærksom på artikel 8 i direktiv 93/13, som giver medlemsstaterne mulighed for »inden for det område, der omfattes af dette direktiv, [at] vedtage eller bevare strengere bestemmelser, der er forenelige med [t]raktaten, for at sikre en mere omfattende beskyttelse af forbrugerne«[30].

50. I betragtning af, at datoen for ikrafttrædelsen af direktiv 93/13 var den 31. december 1994, og de omtvistede aftaler blev indgået den 15. februar 2008, kan der principielt ikke i henhold til EU-retten være nogen indvending mod den ungarske lovgivers beslutning om i lov DH1 at regulere vilkår i aftaler indgået fra den 1. maj 2004 til den 26. juli 2014 eller om i lov DH3 at fastsætte muligheder for omlægning af lån optaget i udenlandsk valuta til lån med pålydende i forint, under henvisning til datoer i 2014, uanset hvilken uenighed der måtte være med hensyn til de tidsmæssige virkninger af DH-lovene.

51. Det andet spørgsmål i forelæggelsesafgørelsen skal besvares i lyset af dette grundlæggende EU-retlige princip. Jeg er af den opfattelse, at det andet spørgsmål er kernen i den forelæggende rets betænkeligheder ved den tilladte virkning i henhold til EU-retten af lov DH1 og lov DH3 på afgørelsen af tvisten i hovedsagen. Følgelig vil den efterfølgende analyse i al væsentlighed fokusere på det andet spørgsmål.

IV. Besvarelse af de præjudicielle spørgsmål

A. Besvarelse af det første spørgsmål

52. Med det første spørgsmål ønsker den forelæggende ret oplyst, om et kontraktvilkår, der er indført ved lov, og som lader kursrisikoen påhvile forbrugeren med tilbagevirkende kraft (ex tunc), er et vilkår, der »ikke har været genstand for individuel forhandling« i henhold til artikel 3, stk. 1, i direktiv 93/13, således at det i princippet er omfattet af direktivets anvendelsesområde.

25 – Artikel 10, stk. 1, i direktiv 93/13.

26 – Jf. f.eks. dom af 29.10.2015, BBVA (C-8/14, EU:C:2015:731, præmis 24).

27 – For en ny og omfattende analyse henvises til generaladvokat Wahls forslag til afgørelse Sziber (C-483/16, EU:C:2018:9).

28 – Jf. f.eks. dom af 30.4.2014, Kásler (C-26/13, EU:C:2014:282, præmis 78 og den deri nævnte retspraksis).

29 – Ibidem, præmis 79).

30 – Jf. vedrørende grænserne for artikel 8 f.eks. dom af 3.6.2010, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid (C-484/08, EU:C:2010:309).

53. Som påpeget i de skriftlige indlæg fra Polen bør begrebet »individuel forhandling« forstås således, at det henviser til en bestemmelse, som parterne efter forhandlinger om den specifikke bestemmelse er nået til enighed om efter fælles overenskomst, og som er bindende for dem. Når et vilkår som det, der hævdes at være pålagt i hovedsagen, bliver til ved et lovindgreb, kan det pr. definition ikke anses for at have været genstand for »individuel forhandling« [31].

54. Ikke blot støttes denne fortolkning af den almindelige betydning af artikel 3, stk. 1, i direktiv 93/13 [32], men den er også i overensstemmelse med formålet med direktiv 93/13, som det afspejles i en af dets betragtninger, der henviser til beskyttelse af købere og forbrugere mod »*standardkontrakter*« [33]. Endvidere henvises der i en anden betragtning til muligheder for i henhold til medlemsstatens lovgivning at indbringe sager »vedrørende kontraktvilkår, der er udarbejdet med henblik på en *generel anvendelse* i forbrugeraftaler« [34].

55. Jeg foreslår derfor, at det første spørgsmål besvares således, at et kontraktvilkår, der er indført ved lovindgreb, som gør, at kursrisikoen påhviler forbrugeren med tilbagevirkende kraft (ex tunc), ikke kan anses for at have været »genstand for individuel forhandling« i medfør af artikel 3, stk. 1, i direktiv 93/13.

B. Besvarelse af det andet spørgsmål

56. Med det andet spørgsmål er den forelæggende ret i tvivl om, hvorvidt den afhjælpningsordning, der fremgår af lov DH1 og lov DH3, som blev bekendtgjort af den ungarske lovgiver i lyset af både Kásler-dommen og denne doms anvendelse af Kúria i afgørelse nr. 2/2014 [35], svarer til »[k]ontraktvilkår, som afspejler love eller bindende administrative bestemmelser« i henhold til artikel 1, stk. 2, i direktiv 93/13, således at de ikke »er […] underlagt« […] »direktivets bestemmelser«.

57. Jeg har konkluderet, at de afhjælpende foranstaltninger, der er omhandlet i hovedsagen, ikke er udelukket fra anvendelsesområdet for direktiv 93/13 i kraft af direktivets artikel 1, stk. 2. Min begrundelse herfor er følgende.

58. Jeg anerkender først og fremmest, at Domstolen har fastslået, at undtagelsen i artikel 1, stk. 2, i direktiv 93/13 forudsætter, at to betingelser er opfyldt. For det første skal kontraktvilkåret afspejle en lov eller en administrativ bestemmelse, og for det andet skal denne bestemmelse være bindende [36]. For at fastslå, om et kontraktvilkår er udelukket fra anvendelsesområdet for direktiv 93/13, tilkommer det således den nationale ret at efterprøve, om dette kontraktvilkår afspejler de bestemmelser i national ret, der finder anvendelse mellem de kontraherende parter uanset deres valg, samt de vilkår i disse bestemmelser, som har deklaratorisk karakter og derfor uden videre finder anvendelse, dvs. i mangel af en anden ordning mellem parterne herom [37].

31 – Dom af 29.10.2015, BBVA (C-8/14, EU:C:2015:731, præmis 34). I den pågældende sag bemærkede Domstolen, at den omtvistede lovbestemmelse »udgør en retlig ramme, der finder generel anvendelse«. Skønt den omtvistede lovbestemmelse i den pågældende sag ikke var et »kontraktvilkår« som omhandlet i artikel 3, stk. 1, i direktiv 93/13, blev den anset for at være en generel norm.

32 – For et overblik over de regler, der er relevante for fortolkningen af EU-foranstaltninger, jf. f.eks. mit forslag til afgørelse Pinckernelle (C-535/15, EU:C:2016:996, punkt 34-70).

33 – Min fremhævelse.

34 – Min fremhævelse.

35 – Jf. fodnote 5 ovenfor.

36 – Dom af 20.9.2017, Andriciuc (C-186/16, EU:C:2017:703, præmis 28 og den deri nævnte retspraksis).

37 – Ibidem, præmis 29 og den deri nævnte retspraksis. For et andet eksempel jf. dom af 26.1.2017, Banco Primus (C-421/14, EU:C:2017:60, præmis 69-70).

59. Jeg bemærker imidlertid også, at Domstolen har fastslået, at undtagelsen i artikel 1, stk. 2, i direktiv 93/13 skal fortolkes indskrænkende [38]. Selv om lov DH1 og lov DH3 således finder anvendelse, uanset hvilket valg der blev truffet af parterne i hovedsagen, var de som nævnt i sagsøgernes skriftlige indlæg ikke trådt i kraft på det tidspunkt, hvor aftalen af 15. februar 2008 blev forhandlet [39].

60. Domstolen har desuden understreget, at denne udelukkelse fra anvendelsen af ordningen i direktiv 93/13 er begrundet i den omstændighed, at det med føje må lægges til grund, at den nationale lovgiver har foretaget en afbalanceret afvejning af alle kontrahenternes rettigheder og forpligtelser [40].

61. Denne antagelse holder ikke med hensyn til lovgivningsmæssige foranstaltninger vedtaget efter den dato, hvor den pågældende aftale blev indgået, *og* specielt med henblik på at gennemføre en retslig konstatering af manglende overholdelse af direktiv 93/13, hvilket ifølge sagsakterne ubestrideligt er tilfældet i hovedsagen. Som forklaret i punkt 45-50 ovenfor har Domstolens domme om fortolkning af EU-retlige bestemmelser virkning fra datoen for de pågældende bestemmelsers ikrafttræden, medmindre Domstolen har begrænset deres tidsmæssige virkning, mens deres håndhævelse ved medlemsstaternes domstole kræver overensstemmelse med medlemsstaternes processuelle regler under hensyntagen til effektivitets- og ækvivalensprincippet. Som yderligere anført ovenfor i forbindelse med direktiv 93/13 er artikel 6, 7 og 8 ofte relevante i denne forbindelse, fordi de regulerer de former for domstolsprøvelse, medlemsstaterne skal indføre for at beskytte forbrugernes rettigheder i henhold til dette direktiv.

62. Domstolen har således allerede haft lejlighed til at vurdere, om medlemsstaternes (lovfæstede) bestemmelser om domstolsprøvelse er forenelige med artikel 6 og 7 i direktiv 93/13, sammenholdt med effektivitets- og ækvivalensprincippet, under omstændigheder, hvor sådanne lovbestemte foranstaltninger blev bekendtgjort som svar på en afgørelse fra Domstolen om fortolkningen af direktiv 93/13. Disse sager indeholder ingen diskussion af, om artikel 1, stk. 2, i direktiv 93/13 bringer de relevante lovbestemmelser uden for dette direktivs grænser, formentlig fordi disse lovbestemmelser ikke på grundlag af nogen analyse kunne opfattes som »kontraktvilkår« [41] i medfør af artikel 1, stk. 2, i direktiv 93/13. Dette skyldes dog sandsynligvis også den utvetydige pligt for medlemsstaterne til i henhold til den primære EU-ret, jf. artikel 19 TEU, at »tilvejebringe den nødvendige adgang til domstolsprøvelse for at sikre en effektiv retsbeskyttelse på de områder, der er omfattet af EU-retten«.

63. I det omfang lov DH1 og lov DH3 påvirker indholdet af kontraktvilkårene (f.eks. hvilken part der bør bære en eventuel kursrisiko) i modsætning til de sanktioner og processuelle regler, der i lyset af Domstolens afgørelse i Kásler-sagen skal finde anvendelse på de faktiske omstændigheder i tvisten i hovedsagen, er et sådant faktisk forhold så tæt knyttet til kravet om, at lov DH1 og lov DH3 skal være i overensstemmelse med artikel 6 og 7 i direktiv 93/13 [42], sammenholdt med principperne om ækvivalens og effektivitet, at det ikke kan adskilles fra det. Endvidere ville en fortolkning af artikel 1,

38 – Dom af 20.9.2017, Andriciuc (C-186/16,EU:C:2017:703, præmis 31 og den deri nævnte retspraksis).

39 – I denne forstand er de faktiske omstændigheder af relevans for hovedsagen forskellige fra omstændighederne i andre vigtige sager vedrørende fortolkningen af artikel 1, stk. 2, i direktiv 93/13. Jf. f.eks. dom af 21.3.2013, RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180), af 10.9.2014, Kušionová (C-34/13, EU:C:2014:2189) og af 20.9.2017, Andriciuc (C-186/16, EU:C:2017:703).

40 – Dom af 21.3.2013, RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180, præmis 28).

41 – Jf. navnlig præmis 21 og 23 i dom af 29.10.2015, BBVA (C-8/14, EU:C:2015:731). »For at tage hensyn til denne retspraksis og navnlig efter afsigelsen af dom af 14.3.2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164), blev der ved lov nr. 1/2013 foretaget ændringer af bl.a. artiklerne i den civile retsplejelov vedrørende fuldbyrdelsesproceduren for formuegoder. For procedurer indledt efter ikrafttrædelsen af lov nr. 1/2013 muliggør en indsigelse fra rekvisitus mod en fuldbyrdelse støttet på et urimeligt kontraktvilkår og indledt inden for den ordinære frist på ti dage fra datoen for forkyndelsen af den retsakt, der anordner fuldbyrdelsen, således nu en udsættelse af proceduren med henblik på realisering af pant i fast ejendom, indtil der er blevet taget stilling til indsigelsen. […]. Det skal vurderes, om og i givet fald i hvilket omfang direktiv 93/13, således som fortolket i Domstolens praksis, der er udviklet navnlig siden dom Aziz […] er til hinder for den ordning med en overgangsfrist, som den spanske lovgiver har fastsat og indført ved lov nr. 1/2013.« Jf. også f.eks. dom af 17.7.2014, Sánchez Morcillo og Abril García (C-169/14, EU:C:2014:2099), af 21.1.2015, Unicaja Banco og Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 og C-487/13, EU:C:2015:21) og af 26.1.2017, Banco Primus (C-421/14, EU:C:2017:60).

42 – Jf. senest dom 26.1.2017, Banco Primus (C-421/14, EU:C:2017:60, præmis 71-74 og den deri nævnte retspraksis).

stk. 2, i direktiv 93/13, hvorefter lovgivning som lov DH1 og lov DH3 henhører under den udelukkelse, der er fastsat i den pågældende bestemmelse, også fritage en medlemsstats lovgivningsmæssige respons på en konstatering fra Domstolen af, at en national lovgivning eller praksis er uforenelig med direktiv 93/13, for en legalitetsprøvelse.

64. En sådan fortolkning ville således medføre, at artikel 1, stk. 2, i direktiv 93/13 ville være i strid med kravet om, at Unionens politikker skal sikre en høj grad af forbrugerbeskyttelse i henhold til artikel 38 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, der som minimum er en rettesnor for fortolkningen af artikel 1, stk. 2, i direktiv 93/13 [43]. Den ville ligeledes være i konflikt med retten til effektiv retsbeskyttelse i henhold til chartrets artikel 47 [44], som tillægger borgerne rettigheder, som de kan gøre gældende ved medlemsstaternes domstole, herunder i tvister mellem private parter [45].

65. Endelig er den almindelige betydning af artikel 1, stk. 2, i direktiv 93/13 ikke til megen hjælp, når dens betydning skal bestemmes, og formålet med artikel 1, stk. 2, som det kommer til udtryk i betragtningerne, giver næppe nogen indikation af, hvorvidt den gælder for kontraktvilkår, der indføres ved lov *efter* indgåelsen af den relevante aftale *og* med det formål at bringe medlemsstatens lovgivning i overensstemmelse med direktiv 93/13. Forarbejderne til bestemmelsen tyder imidlertid på, at den blev udarbejdet for at sikre, at medlemsstaterne fik lov til at bevare eller indføre regler, som sikrer større beskyttelse end direktivet [46], men ikke mindre, og en generaladvokat har bemærket, at undtagelsen i artikel 1, stk. 2, »skulle gælde for sådanne standardiserede kontrakter, hvis indhold den nationale lovgiver *allerede* havde reguleret gennem nationale forskrifter og i denne forbindelse ved lov *allerede* havde foretaget en afbalanceret afvejning af alle kontrahenters berettigede interesser« [47].

66. Dette er også i overensstemmelse med den generelle regel om, at det skal afgøres, om et kontraktvilkår er urimeligt pr. den dato, en kontrakt indgås [48], og jeg er tilbøjelig til at være enig i den iagttagelse, at den »aftalemæssige balance« ikke må ødelægges »ved en myndighedsintervention efter indgåelse af aftalen« [49], medmindre denne intervention bringer medlemsstatens lovgivning i overensstemmelse med direktiv 93/13 eller ligger inden for rammerne for maksimal forbrugerbeskyttelse som fastsat i artikel 8 i direktiv 93/13 [50].

67. Jeg foreslår derfor, at det andet spørgsmål besvares således, at et vilkår under omstændigheder som de i hovedsagen foreliggende, der er blevet en del af en aftale ved lovindgreb, og som pålægger forbrugeren en kursrisiko med virkning ex tunc, ikke »afspejler love eller bindende administrative bestemmelser« som omhandlet i artikel 1, stk. 2, i direktiv 93/13.

43 – Generaladvokat Wahl er i sit forslag til afgørelse Pohotovost (C-470/12, EU:C:2013:844, punkt 66) af den opfattelse, at chartrets artikel 38 er et princip i henhold til chartrets artikel 52, stk. 5, snarere end en ret.

44 – Jf. dom af 10.9.2014, Kušionová (C-34/13, EU:C:2014:2189, præmis 47 og den deri nævnte retspraksis), hvori Domstolen fastslog, at »[D]isse påbud«, der er fastsat i chartrets artikel 38 og 47, »er gyldige for gennemførelsen af direktiv 93/13«.

45 – Dom af 17.4.2018, Egenberger (C-414/16, EU:C:2018:257, præmis 70-82). I præmis 82 fastslog Domstolen, at »en national retsinstans, som har fået forelagt en tvist mellem to private parter, har pligt til, når det ikke er muligt for den at fortolke den relevante nationale ret på en måde, som er i overensstemmelse med [det i den pågældende sag omhandlede direktiv], inden for rammerne af sine beføjelser at sikre den retsbeskyttelse, der for borgerne følger af chartrets artikel 21 og 47, og at sikre den fulde virkning af disse artikler ved om fornødent at undlade at anvende enhver modstridende national bestemmelse«.

46 – Jf. generaladvokat Trstenjaks forslag til afgørelse, RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2012:566, punkt 42), om høringen af Det Økonomiske og Sociale Udvalg i lovgivningsprocessen.

47 – Ibidem, punkt 47 (min fremhævelse). Generaladvokaten henviser til Europa-Kommissionens første debatoplæg af 14.2.1984, KOM (1984) 55 endelig udg.

48 – Jf. f.eks. dom af 21.1.2015, Unicaja Banco og Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 og C-487/13, EU:C:2015:21, præmis 37).

49 – Generaladvokat Wahls forslag til afgørelse, Kásler (C-26/13, EU:C:2014:85, punkt 105).

50 – Jf. fodnote 30 ovenfor.

C. Besvarelse af det tredje spørgsmål

68. Med det tredje spørgsmål ønsker den forelæggende ret oplyst, om artikel 4, stk. 2, i direktiv 93/13 og dets krav om, at kontraktvilkår skal være »affattet klart og forståeligt«, giver forbrugeren ret til nærmere detaljer om den risiko, der er forbundet med afholdelse af kursrisikoen, og som finansieringsinstituttet er bekendt med, eller som det kan have adgang til på tidspunktet for aftalens indgåelse, eller om kravet er opfyldt gennem de vilkår, som forbrugeren fik oplyst, og som er anført i punkt 18 ovenfor [51]? Sagsøgerne har i denne forbindelse peget på makroøkonomisk materiale, som de hævder, at de sagsøgte har rådighed over, og på de sagsøgtes pligt til at forklare dettes indvirkning på vekselkursmekanismerne.

69. Ifølge de skriftlige indlæg fra de sagsøgte er der allerede med *Kúrias* afgørelse nr. 2/2014 [52], som er bindende for den forelæggende ret, opstillet kriterier for bestemmelse af, om kontraktvilkår vedrørende, hvem der skal bære kursrisikoen, er affattet klart og forståeligt.

70. Det påhviler den forelæggende ret at afgøre, om de enkelte kontraktvilkår er affattet klart og forståeligt i henhold til artikel 4, stk. 2, i direktiv 93/13 [53]. Den forelæggende ret skal – ud over Domstolens afgørelse i Kásler-sagen og de relevante afgørelser fra Kúria – tage hensyn til kriterierne for vurdering af, om et kontraktvilkår er affattet klart og forståeligt, som fastsat i Domstolens praksis og fuldt ud beskrevet i Andriciuc-dommen af 20. september 2017, præmis 43-50 [54].

71. Som fastslået i Andriciuc-dommen »tilkommer [det] derfor den nationale ret at efterprøve, om den erhvervsdrivende har givet de pågældende forbrugere alle de relevante oplysninger, der gør det muligt for disse at vurdere de økonomiske konsekvenser af et [relevant] vilkår […] for deres finansielle forpligtelser« [55], herunder hvordan ydelsen vil blive påvirket af en kraftig depreciering af det lovlige betalingsmiddel i den medlemsstat, hvori en låntager er hjemmehørende, og af en stigning i den udenlandske rente [56]. Den erhvervsdrivende skal oplyse om de mulige udsving i valutakursen og de risici, som optagelse af et lån medfører [57], hvordan den omlægningsmekanisme, som det omhandlede vilkår henviser til, konkret fungerer, og om forholdet mellem denne mekanisme og den, der er fastsat i andre vilkår [58].

72. Endvidere har sagsøgerne i deres skriftlige indlæg gjort gældende, at lov DH1 og lov DH3 er i strid med principperne om effektivitet og ækvivalens samt artikel 6 i direktiv 93/13, fordi lovgiver har pålagt forbrugerne en kursrisiko uden at tage hensyn til kravet om klarhed og gennemsigtighed. For fuldstændighedens skyld skal jeg bemærke, at der på grundlag af sagsakterne ikke er mulighed for at drage konklusioner om dette aspekt af sagsøgernes sag, hverken i forbindelse med gennemsigtighed eller i anden forbindelse.

51 – Det er fastslået i Domstolens praksis, at de vilkår, der er omhandlet i artikel 4, stk. 2, i direktiv 93/13 kun er undtaget fra vurdering af, om de er urimelige, for så vidt som den nationale ret, der har kompetence, når frem til den konklusion efter en undersøgelse i hver enkelt sag, at de er »affattet klart og forståeligt« i henhold til denne bestemmelse. Jf. dom af 20.9.2017, Andriciuc (C-186/16, EU:C:2017:703, præmis 43 og den deri nævnte retspraksis).

52 – Jf. fodnote 5 ovenfor.

53 – Kendelse af 22.2.2018, ERSTE Bank Hungary (C-126/17, ikke trykt i Sml., EU:C:2018:107, præmis 27), med henvisning til dom af 20.9.2017, Andriciuc (C-186/16, EU:C:2017:703, præmis 22).

54 – Dom af 20.9.2017, Andriciuc (C-186/16, EU:C:2017:703). Vigtige domme om åbenhed, der gik forud for Andriciuc, omfatter dom af 21.3.2013, RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180), af 30.4.2014, Kásler (C-26/13, EU:C:2014:282), af 26.2.2015, Matei (C-143/13, EU:C:2015:127), af 23.4.2015, Van Hove (C-96/14, EU:C:2015:262) og af 9.7.2015, Bucura (C-348/14, EU:C:2015:447). Efter Andriciuc jf. navnlig kendelse af 22.2.2018, ERSTE Bank Hungary (C-126/17, ikke trykt i Sml., EU:C:2018:107).

55 – Dom af 20.9.2017, Andriciuc (C-186/16, EU:C:2017:703, præmis 50).

56 – Ibidem, præmis 49. Domstolen henviser til en henstilling fra Det Europæiske Udvalg for Systemiske Risici af 21.9.2011 (EUT 2011, C 342, s. 1).

57 – Ibidem, præmis 50.

58 – Ibidem, præmis 45.

73. Det tilkommer således den forelæggende ret under hensyntagen til samtlige omstændigheder i forbindelse med aftalen og Domstolens praksis at afgøre, om långivere i henhold til artikel 4, stk. 2, i direktiv 93/13 og dets krav om, at kontraktvilkår skal være »affattet klart og forståeligt«, er forpligtet til at give forbrugerne de relevante finansielle oplysninger, som de råder over på tidspunktet for aftalens indgåelse, herunder relevant makroøkonomisk materiale, og forklare deres indvirkning på valutakursmekanismerne.

D. Besvarelse af det fjerde spørgsmål

74. Som forklaret ovenfor i punkt 41-44 skal det fjerde spørgsmål læses som et spørgsmål om, hvordan en lovgivning, der vedtages mange år efter, at en aftale er blevet indgået (en udvikling, som den forelæggende ret anser for at være uforudseelig fra et forbrugerperspektiv), indvirker på de gennemsigtighedsforpligtelser, der påhviler de sagsøgte under henvisning til artikel 4, stk. 2, i direktiv 93/13.

75. I henhold til artikel 3, stk. 3, i direktiv 93/13 indeholder bilaget til direktiv 93/13 en vejledende liste over kontraktvilkår, der kan betegnes som urimelige. Punkt 1, litra i), henviser til formuleringen »bindende for forbrugeren at fastslå, at denne har accepteret vilkår, som han rent faktisk ikke har haft mulighed for at stifte bekendtskab med inden aftalens indgåelse«, men forelæggelsesafgørelsen indeholder ingen forklaring på, hvorfor denne del af bilaget er mere væsentlig end andre, selv om bilagets punkt 1, litra j) og l), og punkt 2, litra b) og d), har været genstand for Domstolens fortolkning i forbindelse med gennemsigtighed [59].

76. Jeg foreslår derfor Domstolen at besvare det fjerde spørgsmål således, at i det omfang efterfølgende nationale lovgivningsmæssige indgreb ikke har afhjulpet en urimelighed med hensyn til kontraktvilkårenes klarhed og gennemsigtighed som påkrævet i direktiv 93/13, skal sådanne kontraktvilkårs overensstemmelse med denne forpligtelse fastlægges fra datoen for aftalens indgåelse.

E. Besvarelse af det femte spørgsmål

77. Det femte spørgsmål vedrører de nationale domstoles beføjelse til af egen drift at efterprøve alle vilkår i en given aftale med henblik på kontrol af, at de ikke er urimelige.

78. Denne forpligtelse følger klart af Domstolens faste praksis. Jeg skal dog understrege, at forpligtelsen for medlemsstaternes domstole til af egen drift at prøve alle kontraktvilkår med henblik på urimelighedskontrol i henhold til direktiv 93/13 kun gælder, hvis alle de relevante retlige og faktiske oplysninger er til rådighed [60]. Forpligtelsen kan desuden blive påvirket af princippet om retskraft [61].

79. Det femte spørgsmål skal derfor besvares således, at den nationale ret af egen drift skal efterprøve, om et kontraktvilkår, der henhører under direktivets anvendelsesområde, er urimeligt, og dermed afhjælpe den manglende ligevægt mellem forbrugeren og långiveren, så snart den råder over de oplysninger vedrørende de retlige eller faktiske omstændigheder, som denne prøvelse kræver.

59 – Dom af 26.2.2015, Matei (C-143/13, EU:C:2015:127, præmis 74).

60 – Jf. f.eks. dom af 14.3.2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, præmis 46 og 47 og den deri nævnte retspraksis), og af 30.5.2013, Jőrös (C-397/11, EU:C:2013:340).

61 – Jf. f.eks. senest dom af 18.2.2016, Finanmadrid EFC (C-49/14, EU:C:2016:98). I præmis 48 bemærker Domstolen, at medlemsstaternes processuelle autonomi for så vidt angår retskraftprincippet er underlagt ækvivalensprincippet og effektivitetsprincippet.

V. Forslag til afgørelse

80. Jeg skal på denne baggrund foreslå følgende besvarelse af de præjudicielle spørgsmål, som er forelagt af Fővárosi Ítélőtábla (regional appeldomstol i Budapest).

»1. Et ved et lovindgreb pålagt kontraktvilkår, hvorefter forbrugeren bærer kursrisikoen med virkning ex tunc, kan ikke anses for at have været »genstand for individuel forhandling« i henhold til artikel 3, stk. 1, i Rådets direktiv 93/13/EØF om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler.

2. Under omstændigheder som de i hovedsagen foreliggende afspejler et kontraktvilkår, der er blevet en del af en aftale via et lovindgreb, og som indebærer en kursrisiko for forbrugeren med virkning ex tunc, ikke »love eller bindende administrative bestemmelser« som omhandlet i artikel 1, stk. 2, i direktiv 93/13.

3. Det tilkommer den forelæggende ret under hensyntagen til samtlige omstændigheder i forbindelse med aftalen og Domstolens praksis at afgøre, om långivere i henhold til artikel 4, stk. 2, i direktiv 93/13 og dets krav om, at kontraktvilkår skal være »affattet klart og forståeligt«, er forpligtet til at give forbrugerne de relevante finansielle oplysninger, som de råder over på tidspunktet for aftalens indgåelse, herunder relevant makroøkonomisk materiale, og forklare deres indvirkning på vekselkursmekanismerne.

4. I det omfang medlemsstatens efterfølgende lovgivningsmæssige indgreb ikke har afhjulpet kontraktvilkårenes urimelige karakter med hensyn til klarhed og gennemsigtighed som påkrævet i direktiv 93/13, fastlægges sådanne vilkårs overensstemmelse med denne forpligtelse fra datoen for aftalens indgåelse.

5. Den nationale ret er forpligtet til af egen drift at efterprøve, om et kontraktvilkår, der henhører under direktivets anvendelsesområde, er urimeligt, og dermed afhjælpe den manglende ligevægt mellem forbrugeren og långiveren, når den råder over de oplysninger om de retlige eller faktiske omstændigheder, som denne prøvelse kræver.«